

BUXORO
DAVLAT
UNIVERSITETI

BUXORO
AGRO KLASTER

QIZILSOBIYOT
VA TURIZM
KARXONASI

QISHLOQ XO'JALIGIDA IXTISOSLASHGAN KLASTERLARNI SHAKLLANTIRISH: TAJRIBALAR, NATIJALAR VA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Respublika ilmiy-amaliy anjumani

2021 yil 30 noyabr

Buxoro – 2021

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
IQTISODIYOT VA TURIZM FAKULTETI
“IQTISODIYOT” KAFEDRASI

QISHLOQ XO‘JALIGIDA IXTISOSLASHGAN KLASTERLARNI
SHAKLLANTIRISH: TAJRIBALAR, NATIJALAR VA INNOVATSION
YONDASHUVLAR
Respublika ilmiy-amaliy anjumani
MATERIALLAR TO‘PLAMI
2021 yil 30 noyabr

"ФОРМИРОВАНИЕ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ КЛАСТЕРОВ В
СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ: ЭКСПЕРИМЕНТЫ, РЕЗУЛЬТАТЫ И
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ"
СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
Республиканской научно-практической конференции
30 ноября 2021 года

«Durdona» nashriyoti
Buxoro – 2021

Bundan ko‘rinib turibdiki, qishloq xo‘jaligini rivojlantirishda klasterlarning o‘rni ahamiyatlidir. Natijada hosildorlik ham, daromad ham oshmoqda.

МАМЛАКАТИМИЗДА ЯЙЛОВ ЧОРВАЧИЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЗАРУРИЯТИ ВА УНДА ҚОРАКЎЛЧИЛИКНИНГ ЎРНИ

М.М.Яхяев
ТИҚХММИ доктаранти

Чорвачилик қишлоқ хўжалигининг энг йирик тармоқларидан бири бўлиб, у мамлакатимиз шароитида ялпи қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг ўртача 48 фоизини ташкил этади. Чорвачилик маҳсулотлари етиштириш миқдорини ошириш, маҳсулотлар сифатини яхшилаш, бугунги кунда мамлакат аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари билан узлуксиз таъминлашдаги долзарб масалалардан бирига айланиб бормоқда. Чорва моллари бош сони ортиб бораётган бир пайтда маҳсулот етиштириш хажми ўсиши суръати пастлиги бу биринчи навбатда чорва моллари маҳсулдорлиги пастлиги билан изоҳланади. Чорва моллари маҳсулдорлигини ошириш эса хорижий тажрибаларнинг кўрсатишича, тармоқда тизимли ва узоқ муддатли даврга мўлжалланган тадбирларни амалга оширишни талаб этади.

Маълумки, чорвачилик маҳсулотларини етиштиришни ташкил этишда турли адабиётларда чорвачилик тизимларига ажратилган ҳолда талқин этилади. Хусусан, ФАО чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқаришда тизимли ёндашувга асосланган тадқиқотларни олиб борган. Унга кўра чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва атроф муҳит ўртасидаги ўзаро боғлиқликни ўзида ифода этган ёндашув орқали чорвачиликни бир қатор тизимларга ажратиш чикқан¹. Жумладан,

- чорвачилик маҳсулотларини ёпиқ тизимда етиштириш, унда 10 фоиздан кам озуқани хўжалик ўзининг ер майдонида етиштиради, қолган қисми харид қилинади;

- чорвачилик маҳсулотларини сугориладиган ёпиқ тизимда етиштириш, бунда 50 фоиздан ортиқ озуқа ўз хўжалигидаги сугориладиган майдонларга етиштирилади;

- яйлов чорвачилиги, унда 90 фоиз озуқа ёмғир ҳисобига табиий униб чиққан ерларда етиштирилади;

- аралаш тизимли чорвачилик, бунда озуқа ўзида етиштирилади, бази мавсумларда четдан харид қилинади ва яйловларда хайдаб боқилади.

Ундан ташқари бир қатор илмий адабиётларда чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқаришни тизимларга ажратган ҳолда ўрганилганлини кузатишимиз мумкин. Улар орасида кенг тарқалган тизимларда қуйидаги 4 та шаклда ажратилган. Жумладан, кўчмачи чорвачилик, ярим кўчмачи чорвачилик, яйлов чорвачилиги ва тургун боқилувчи чорвачилик².

Сайёрамизда мавжуд қишлоқ хўжалиги ерларининг учдан бир қисми яйловлардан иборат бўлиб, ундан бир неча юз миллион аҳоли чорва молларини парваришlashда фойдаланади. Яйловлар қишлоқ хўжалиги ерларининг энг огир қисмларидан бири саналиб, у ёгингарчилик миқдори кам бўлган, маданий экинларни экиш ва ундириш имконияти қийин бўлган шароитда чўл яйлов ўсимликлари ҳисобига чорвачилик маҳсулотларини етиштириш имкониятини берувчи ҳудудлардир. Яйловлар қийин шароитда чорвачилик фаолияти билан шугулланувчи аҳолини озиқ-овқат, дарomad ва иш билан таъминлайдиган энг яхши хаёт манбаи ҳисобланади.

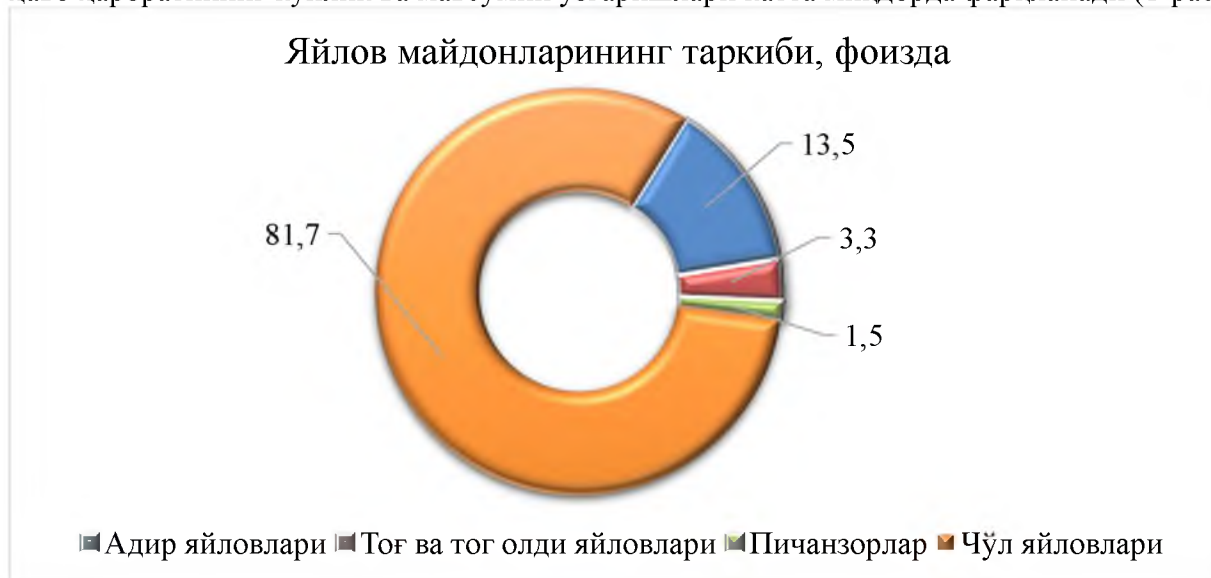
Шу боис, хар қандай мамлакат учун яйловлардан самарали фойдаланиш масаласи нафақат табиий-экологик, балки аҳолини озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, бандлик каби ижтимоий масалаларни ҳам қамраб олганлиги сабабли долзарблик касб этади.

Мамлакатимизда яйлов чорвачилигини ривожлантиришда қоракўлчилик тармогининг ўрни беқиёс. Сабаби, мамлакатимизда мавжуд яйлов ҳудудлари табиий ва

¹ H. Steinfeld is Senior Officer (Programme, Policy & Planning) and J. Mäki-Hokkonen is Senior Officer (Livestock Production Systems), Animal Production and Health Division, FAO, Rome, Italy. <http://www.fao.org/3/v8180t/v8180t0y.htm>

² Отрасли животноводства. <https://geographyofrussia.com/otrasli-zhivotnovodstva/>

иклим шароитлари турлича бўлиб, улар денгиз сатҳидан турли баландликларда жойлашганлиги сабабли, ўзининг табиий-географик ва яйлов-озука шароитлари турли-тумандир. Ўзбекистон худудидаги (чўл, ярим чўл, адир (тоғолди) ва тоғ яйловлари) яйловлар 21 млн 100 минг гектарни ташкил қилади. Республикамиз яйловларининг асосий қисми чўл ва ярим (чала) чўл яйловларидан иборат бўлиб, иқлими кескин континенталь, ҳаво ҳароратининг кунлик ва мавсумий ўзгаришлари катта миқдорда фарқланади (1-расм).

1-расм. Яйлов майдонларининг таркиби, фоизда¹

Мамлакатимизда қорақўлчилик тармоғида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш, наслчилик ишларини такомиллаштириш орқали сифатли қорақўл тери етиштириш, чўл озубоп экинлар уруғчилиги майдонларини ташкил этиш ва яйловлар ҳосилдорлигини ошириш ҳамда қорақўлчилик субъектларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш борасида сўнгги йилларда бир қатор ижобий ишлар амалга оширилди. Шу билан биргаликда, бугунги кунда соҳада мавжуд ички имкониятлардан тўлиқ фойдаланилмаяпти.

Хусусан, наслчилик ишларини янада такомиллаштириш, чўл яйлов озубоп ўсимликлар уруғчилиги майдонларини кенгайтириш, соҳада экспортбоп қорақўл ва қорақўлча тери етиштириш, маҳсулотларни чуқур қайта ишлаш ва хом ашёлардан тиббиёт мақсадлари учун фойдаланиш аҳволи бугунги кун талабига жавоб бермайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Н. Steinfeld is Senior Officer (Programme, Policy & Planning) and J. Mäki-Hokkonen is Senior Officer (Livestock Production Systems), Animal Production and Health Division, FAO, Rome, Italy. <http://www.fao.org/3/v8180t/v8180t0v.htm>

2. Отрасли животноводства. <https://geographyofrussia.com/otrasli-zhivotnovodstva/>

3. Н.Р. Рўзиев. Яйловларда чорвачиликни ташкил этиш. 75-китоб. “Агробанк”

АТБ

4. Республика Қорақўлчилик уюшмаси маълумотлари. www.qorako1.uz

5. Пиллачилик ва қорақўлчиликни ривожлантириш қўмитасининг маълумотлари.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 2 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасида пиллачилик ва қорақўлчиликни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6059-сонли Фармони

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 16 августдаги “Қорақўлчилик тармоғини комплекс ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4420-сонли қарори

8. Юсупов С. Ю., Муқимов Т. Х. и др. Рекомендации по управлению пастбищным животноводством, Ташкент, 2007 – 24 с.

¹ Н.Р. Рўзиев. Яйловларда чорвачиликни ташкил этиш. 75-китоб. “Агробанк” АТБ

МУНДАРИЖА

Хамидов О.Х. Табрик ва кириш сўзи 3

I ШЎЪБА. ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ ШАРОИТИДА ФЕРМЕР ХЎЖАЛИКЛАРИДА КООПЕРАЦИЯ МУНОСАБАТЛАРИНИ УСТУВОР ЙЎНАЛИШ СИФАТИДА РИВОЖЛАНТИРИШ ТАЖРИБАЛАРИ ...6

Б.Н.Навруз-Зода. Кластерларни шакллантиришнинг назарий асослари	6
Фарманов Тўлқин Хайитмуродович, Абдуллоев Аслидин Жунайдуллоевич. Ихтисослашган қишлоқ хўжалиги кластерлар фаолиятини ривожлантириш	8
Явмутов Д.Ш., Б.М. Юлдошева. Современные проблемы орошаемого земледелия в Узбекистане и пути повышения эффективности в отрасли	10
A.J. Abdulloyev. Agroklastarlarni shakllantirish masalalari	12
М.А.Орипов. Ўзбекистонда биоиктисодиёт соҳаларини ривожлантиришнинг зарурат ва имкониятлари	13
Qayimova Z.A., Qosimova X. J. Buxoro viloyati qishloq xo'jaligida kooperatsiya munosabatlarining iqtisodiy tahlili	17
Д.Ш.Явмутов, М.Д.Шойимардонкулов. Бошқарув механизмларни такомиллаштириш – қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши самарадорлигининг муҳим омили	19
Rakhmatullaeva Firuza Mubinovna, Tairova Masuma Muxammedrizayevna. Development of agricultural cooperation in modern economic conditions	21
Қурбонов Алишер Бобоқулович, Журақулов Азим. Агросаноат мажмуида ишлаб чиқаришни ташкил этиш йўналишлари	23
О.Дж.Хусайнов, М.Қ.Мелсов. Чорвачилик соҳасини барқарорлигини таъминлашда хизмат кўрсатувчи инфратузилмани ривожлантириш омили	25
Gafurova Sh.K., Odayeva N.F. Prospects for the development agriculture in the republic of Uzbekistan	28
Ш.Ш.Болтаев. Инновацион иқтисодиёт шароитида корхонада харажатлар самарадорлигини бошқаришда тежамкорлик режимига амал қилишнинг асосий йўналишлари	30
Очилов Назрилло Файзиллоевич. Ўзбекистон қишлоқ хўжалигини ривожлантириш ва унинг рақобатбардошлигини оширишнинг устувор йўналишлари	33
Taylakova Dilafro'z Baymamatovna, Jomurodova Charos Qahhor qizi. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini rivojlantirishda xizmatlar sohasining o'mi	37
О.К. Худайбердиева. Raqamli iqtisodiyotda agrosanoat klasterlarining shakllanishi va rivojlanish xususiyatlari	39
Isomov B.S. O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning harakatlar strategiyasi asosida investitsiyalarni jalb etishning ustuvor vazifalari	42
Балташев Журсинбай Муратбаевич. Қорамолчилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш самарадорлиги	44
Ш.Ш.Болтаев. Инновацион иқтисодиёт шароитида асосий воситалар билан боғлиқ харажатлар самарадорлигини бошқаришда тежамкорлик режиминига амал қилиш масалалари	47
Очилов Назрилло Файзиллоевич. Тараққий этган мамлакатларда қишлоқ хўжалиги рақобатбардошлигини таъминлашнинг устувор йўналишлари	51
Сайфуллаева М.И. Направления сельскохозяйственных реформ в Узбекистане	55
Ш.Ш.Болтаев, А.Д. Қудратов. Инновацион иқтисодиёт шароитида хом ашё ва материаллар билан боғлиқ харажатлар самарадорлигини бошқаришда тежамкорлик режиминига амал қилиш масалалари	56

**II ШЎБА. ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ИХТИСОСЛАШГАН КЛАСТЕРЛАРНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ ҲОЛАТИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ ... 61**

Бозорбоева Зарнигор Гулмирза қизи. ГАЛЛАЧИЛИК КЛАСТЕРИ ТИЗИМИДА ХАРАЖАТЛАР ҲИСОБИНИНГ ТАШКИЛИЙ –УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	61
Д.Ш.Явмутов. ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК КЛАСТЕРЛАРИ – ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ШАКЛИ СИФАТИДА	63
Hamroyev Halim Roziqovich. O‘ZBEKISTONDA KLASTERLASH SIYOSATINING ASOSIY MAQSAD VA VAZIFALARI.....	65
A.J.Abdulloev. QISHLOQ XUJALIGIDA KLASTERLARINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVASION OMILLARI.....	67
Бобожонов Дилшод Махмудович. БУХОРО ВИЛОЯТИДА ПАХТА-ТЎҚИМАЧИЛИК КЛАСТЕРИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ	71
Амиркулов Шухрат Олимович. АГРАР СОҲАДА ИНСОН КАПИТАЛИНИ ШАКЛЛАНИШ ВА РИВОЖЛАНИШ АЛГОРИТМИ.....	73
Давлатов Сухроб Сайитжонович. ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ МОҲИЯТИ ВА ЗАРУРИЯТИ.....	75
Сайфуллоев Ойбек Олимович. АГРОТУРИЗМ КЛАСТЕРЛАРИ - ҚИШЛОҚ ҲУДУДЛАРИНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА	79
Niyozova I.N., Toyirov N. RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHIDA AGROSANOAT KLASTERLARINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	81
Рахмонова Барно Сохибжоновна. МИНТАҚАМИЗДА ЁНФОҚЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	83
Fuzaylova Nigina Khakimovna. SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRO-TOURISM IN FOREIGN COUNTRIES AND UZBEKISTAN.....	86
Sayfullayeva Madina Sirojiddinovna. ESTABLISHMENT OF AGRITOURISM CLUSTERS IN UZBEKISTAN BASED ON THE PRINCIPLES OF SUSTAINABLE TOURISM.....	87
Qulliyev Oxunjon Anvar o‘g‘li. KLASTER-RAQOBATDA YUTIB CHIQUISHNING ENG OQILONA YO‘LI.....	89
Bababekova D. Sh., Aminova N. B. IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA TURISTIK LOGISTIKA	90
Kamolov X.Z. QISHLOQ XO‘JALIGINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH ORQALI TURIZM SANOATINI RIVOJLANTIRISH	92
Dilmonov Q.B., Hakimova Sh. JONDOR TUMANIDA PAXTACHILIK KLASTERLARINI TASHKIL ETISHNING O‘ZIGA XOS YO‘LLARI.....	94
Yuldasheva Komila. QISHLOQ XO‘JALIGIDA IXTISOSLASHGAN KLASTERLARNI SHAKLLANTIRISH HOLATI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	97
Гиязов Б. Б. ЎЗБЕКИСТОНДА АГРОКЛАСТЕРЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЗАРУРАТИ	99
Шодиев Бекзод Тўлқинович. ҚОРАКЎЛЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИ ВА УНИНГ ТАШКИЛИЙ, ИҚТИСОДИЙ, ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ ВА ЭКОЛОГИК ЖИҲАТДАН УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	101
Bakayeva M.A., Abdullayeva H. N. Qishloq xo‘jaligida ixtisoslashgan klasterlarni shakllantirish holati va rivojlantirish istiqbollari.....	104
Қосимов Жаҳонгир. ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА МЕВА-САБЗАВОТ КЛАСТЕРЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ИҚТИСОДИЙ МАСАЛАЛАРИ.....	105
Boltayeva Sh.B., Mardonova Ozoda. Klaster nazariyasi va ularning faoliyati	108
Normamatov I.B., Pardayeva M.U. QISHLOQ XO‘JALIGI MAHSULOTLARINI ISHLAB CHIQRISHDA KLASTER MODEL VA UNING IQTISODIYOTDA TUTGAN O‘RNI... ..	109
М.М.Яхяев. МАМЛАКАТИМИЗДА ЯЙЛОВ ЧОРВАЧИЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЗАРУРИЯТИ ВА УНДА ҚОРАКЎЛЧИЛИКНИНГ ЎРНИ	112
С. Ф. Салимова. ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЕ КЛАСТЕРОВ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ.....	114